

TÜRÜK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 29, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 07.05.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 21.06.2022

Sayfa / Page: 150-163

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN

Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

dgnlvnt@gmail.com

Feyhan RUŞİD

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi

fevhan_ru@windowslive.com

ÜSKÜP HALK İNANIŞLARI*

Öz

Eski Türkler İslamiyet'i kabul edene dek geniş sahalara yayılmış ve birçok farklı din ve kültürlerin etkisi altında kalmıştır. Kökü yüzyıllar öncesine dayanan dini inanış ve kültürlerin kalıntısı olarak değerlendirilen batıl inanışların birçoğu ise İslam inancının dışında olmasına rağmen nesilden nesile aktarılarak günümüze dek yaşatılmıştır. Eskiden beri bu tarz inanışlar insanların hayatlarını etkilemiş ve onları şekillendirmiştir. Halk inanışlarının tanımı ile ilgili herhangi bir bilimsel açıklama olmamakla birlikte bu tür inanışlar insanların yaşamını etkilemeye ve toplumların kültürel ve tarihsel yapısına göre birtakım değişiklikler göstererek yaşatılmaya devam etmektedir.

Sıra dağ veya dağlık anlamına gelen Balkanlar, farklı dil, din ve medeniyete mensup milletlerin yanı sıra Orta Asya'dan gelip Balkan coğrafyasına yerleşen Avarlar, Vardarlar, Peçenekler ve Kumanlar gibi Türk boylarının IV. yüzyıldan itibaren yurt edindiği bölgedir. Bin yılı aşkın bir süre zarfında Balkanlarda yaşayan farklı topluluklar kültür ve yaşam tarzı konusunda etkileşim içinde olmuşlardır. Dolayısıyla Türklerde görülen bir uygulamanın Makedon, Boşnak veya Arnavut toplumlarında da görülmesi olağan bir durumdur. Tabii ki, aynı durum Türk toplumları için de geçerlidir. Farklı coğrafyalarda benzer kültürel

* Bu çalışma 27-30 Haziran 2019 tarihinde düzenlenen 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan 'Halk İnanışları Üzerine Üsküp Örneği' isimli bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

unsurların var olmasının da tesadüf olmadığı günümüzdeki uygulamalardan anlaşılabilir.

Çalışmada Üsküp'te yaşayan Türk, Makedon, Boşnak ve Arnavutlar arasında canlı tutulan halk kültürünün önemli öğelerinden biri olan halk inanışlarına yer verilmiştir. Üsküp yöresinde derlenen halk inanışları konularına göre sınıflandırılmış ve toplumlar arasında devam eden inanışlara ilişkin benzer ve farklı inanış ile uygulamalar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk İnanışı, Türk, Makedon, Arnavut, Boşnak.

SKOPJE FOLK BELIFS

Abstract

By the time, the Old Turks have accepted Islam; they had spread over wide areas and had been under the influence of many different religions and cultures. Despite being outside of the Islamic faith, many of the superstitious beliefs, considered to be remnants of religious beliefs and cultures whose roots go back centuries, have been passed down from generation to generation and have survived until today. Such beliefs have influenced and shaped people's lives since ancient times. Although there is no scientific explanation regarding the definition of folk beliefs, such beliefs continue to affect people's lives and live on showing some changes according to the cultural and historical structure of societies.

The Balkans, meaning “mountain range” or “highlands”, is the region which has become the homeland of peoples belonging to different languages, religions and civilizations as well as Turkish tribes such as the Avars, Vardars, Pechenegs and Cumans, coming from Central Asia and settling in the Balkans, from the fourth century onwards. For more than a thousand years, different communities living in the Balkans have interacted in terms of culture and lifestyle. Therefore, it is common that a practice seen in Turks is also seen in Macedonian, Bosniac or Albanian communities. Of course, the same is true for Turkish communities. It can be understood from today's practices that the existence of similar cultural elements in different geographies is not a coincidence.

The study covers folk beliefs, which are one of the important components of the folk culture kept alive among Turks, Macedonians, Bosniacs and Albanians living in Skopje. Folk beliefs compiled in the Skopje region have been classified according to their subjects, also attempting to evaluate similar and different beliefs and practices regarding the ongoing beliefs among communities.

Keywords: Folk beliefs, Turkish, Macedonian, Albanian, Bosniac.

Giriş

1392 yılında Paşa Yiğit Bey tarafından fethedilen Üsküp, 1912 yılında ortaya çıkan I. Balkan Savaşına kadar, 520 yıl Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak kalmıştır. Bu savaşın ardından Sırlar tarafından işgal edilen şehir, Bükreş Anlaşmasıyla Sırlara bırakılmıştır. 1915'te Bulgarların elinde olan şehir, 1918'de tekrar Sırların eline geçmiştir. Bu dönemden itibaren Yugoslavya'nın bir şehri olan Üsküp 1991'de Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Yugoslavya'dan ayrılmış ve Makedonya Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur (Dede, 2015: 11). Bugünkü K. Makedonya'nın da başkenti olan şehir birçok etnik yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre K. Makedonya'nın toplam nüfusu 2, 022, 547'dir. Nüfusun % 64,17'ni Makedon; % 25,17'ni Arnavut; % 3,85'ni Türk; %0,84'nü Boşnak ve diğer etnik gruplar oluşturmaktadır (URL 1).

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, Makedonya'da Türk varlığının M.S. IV. yüzyılda Türk boyları olan Hun, Avar, Bulgar, Oğuz, Peçenek ve Kumanların bölgeye gelmesi ile başladığını söyleyebiliriz (Çeltikci, 2007: 130). Bunun neticesinde Türkler, gittikleri coğrafyalara kendi kültürel değerlerini de götürmüş ve dünyanın değişik yerlerine yayılan Orta Asya kültür ve medeniyetinin izlerini Üsküp şehrine de miras olarak bırakmıştır. Birçok kültürün bir arada yaşadığı Üsküp'te mevcut kültürlerin etkileşimi neticesinde Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda ortak kültürel unsurlar ortaya çıkmıştır. Bu kültürel unsurlardan biri de halk inanışları ve uygulamalarıdır.

Anadolu Türklüğünde de çok sık görülen ve batıl inanış, boş inanç, hurafe olarak adlandırılan halk inanışına karşılık olarak Altay Türkleri "fal, iz, işaret, belirti, örnek" anlamlarına gelen ırı-ırım, belge, belge-temdek kelimelerini kullanırlar. (İbrahim, 1996: 96). Eşmeli İsmet, Ethem Mürsel'e göre halk inanışı, insan ve tabiatüstü varlıkların olduğu kabulünden ortaya çıkmış olup bu varlıklara karşı bazı görevlerin ve kaçınmaların yapıp yapılmaması sonucuna göre fayda ya da zararlarının olacağına olan inanma olarak tanımlanmaktadır (Eşmeli, Ethem, 2018: 330). Yaşar Kalafat ise halk inanışlarını, halkın arasında yaşamakta olan, tamamen kitabi din içerikli olmayan ve kitabi dinin de tamamen dışında olmayan yakın coğrafi ve tarihi çevrenin dinlerinden de az çok etkilenmiş bulunan bir inanış yapılanmasıdır. Şüphesiz büyü ve fal gibi inanış içerikli yapılanmalarla da bağlantılıdır. Halk inanışları, halk kültürünün, sağaltma, beslenme, oyunlar, sözlü edebiyat vb. alanlarıyla ilgilidir şeklinde tanımlanmaktadır (Avcı, 2011: 15).

Farklı kültürel köklere sahip olmakla birlikte birlikte yaşayan toplumlar ortak kültürel değerlere sahip olabilir. Bu toplumsal bütünlüğü sağla. Bu benzeşmede daha çok hakim kültür unsurunun daha çok kültür aktarımı yapacağı muhakkaktır. Kültürü ihtiyaçlar şekillendirdiği için her toplum birlikte yaşadığı topluma az ya da çok benzeyecektir. (Koca, 2018: 186-188) Çalışmada, yapılan derlemeler sonucunda Üsküp ve yöresinde yaşayan Makedon, Arnavut, Türk ve Boşnaklarda tespit edilen halk inanışları ile ilgili bilgilere yer vermeye çalışılmıştır. Halk inanışları birkaç başlık altında tasnif edilerek ele alınmıştır. Üsküp'te yaşayan halk inanışları "Geçiş Dönemleri (doğum, evlenme, ölüm)"; "İnsan Bedeni"; "Haftanın Günleri"; "Uğur/Uğursuzluk ve Bereket"; "Nazar"; "Hayvanlar" "Cansız Varlıklar" ve "Diğer İnanışlar" başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1. Geçiş Dönemleri ile İlgili İnanışlar

İnsan hayatının önemli sahasını oluşturan doğum, evlenme ve ölüm olan geçiş dönemleri esnasında her toplum kendi kültürel yapı çerçevesinde birtakım inanış ve uygulamalara yer vermektedir. “Toplum tarafından atfedilen önem derecesine göre, her bir ana ve alt noktalarla ilgili birçok inanç, inanış, gelenek, âdet, töre ve töreni de barındıran uygulamalar geliştirilmiştir. Yapılan bu uygulamalarla bireyin yeni konumunun topluma duyurulması amacının yanında, birey ve toplumca kutsanmış bu dönemlerin birey üzerinde oluşturması muhtemel olumsuz durum ve etkilerden, bireyin korunması da amaçlanmaktadır. Toplumsal yaşamı düzenleyen dini inançların da bu uygulamalarda önemli rolü vardır.” (Koca, 2012: 57) Geçiş dönemleri inanç ve pratikleri; insanın kötü ruhların zararlarından korunması, sağlıklı olması, statü değişimi ve bir sonraki döneme hazırlanması bakımından önemli bir işlev görmektedir (Irmak, 2008: 197). Geçiş dönemlerine ait inanış ve uygulamalar aşağıda yer almaktadır:

1.1. Doğum

Geçiş döneminin il aşaması olan doğum her toplum için önemlidir. Doğum aynı zamanda evlenme ve ölüm geçiş dönemlerinin de başlangıcıdır. Bu sebeple her toplum geleneksel kültürleri içerisinde yer edinmiş inanç, inanış ve uygulamalarla bu dönemi yaşatmaktadır. Yeni bir hayatın başlangıcı, insanoğlunun türemesi, toplumsal statünün sağlanması doğumla gerçekleşmektedir. Tüm bunların yanında doğum etrafında geliştirilen inanışlar toplumsal mitlerle, evrenle, tabiat unsurlarıyla, hayvanlarla, bitkilerle, suyla, toprakla, taşa ve hatta gökyüzünün parçası olan yıldızlarla da ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte yapılan adet ve uygulamalar ve inanmalar içerisinde kaçınmayı, korumayı ve hayatın devamlılığını esas alır (Koca, 2017: 534-535).

Doğum Öncesi

Boşnaklarda hamile bir kadın başka bir kadının saçını keserse kişinin daha gür saça sahip olacağına inanılır (K2). Türklerde olduğu gibi Boşnaklarda da hamile kadın kablo, hortum gibi eşyaların üzerinden atladığı takdirde bebeğin göbek bağının boğazına dolacağına inanılır (K4, K18). Türk, Makedon ve Arnavutlarda mevcut ortak inanışlardan biri de hamile bir kadın gizlice aldığı bir meyveyi yiyip vücudunun herhangi bir yerine dokunursa bebekte de aynı yerde yediği meyvenin şeklinde leke oluşacağına inanılır (K7, K9, K14). Türklerde görülen hamile bir kadının kedi veya köpeğe tekme atması bebeğin çok tüylü olacağı inanışı Boşnaklarda da vardır (K1, K9, K18).

Doğum Sonrası

Türklerde boş beşiğin sallanması çocuğun karnının ağrmasına sebep olacağı inanışı Boşnaklarda da karşımıza çıkmaktadır (K2, K18). Boşnaklarda bebeklerin saçak altında durması sakıncalıdır (K4). Boşnaklarda ilk çocuğu yürümeye başlamadan hamile kalan annenin ikinci çocuğu doğmadan ilki yürümez inanışı vardır (K10). Boşnaklarda üçüncü kız çocuğu doğduğunda ona babaannenin ismi verildiği takdirde yeni doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır (K1). Konuşmaya başlamadan iki bebeğin birbirinin yüzüne baktırılması ileriki dönemlerde konuşmada sıkıntı yaşayacakları inanışı Boşnaklarda görülmektedir (K4, K10).

Türklerde yeni doğan bebeğin sağlıklı olması için banyo yapıldığında 40 gün boyunca suya yumurta konur. (K11, K18). Türk, Arnavut ve Boşnaklarda görülen ortak inanış ve uygulamalar

arasında yeni doğan bebeğin 40 gün boyunca evden çıkarılmaması inancı yer almaktadır (K3, K14, K18). Yeni doğan bir bebekle misafirlğe gidildiğinde ev sahibi tarafından bebeğin sağlıklı olması için yumurta, yaşlılığa erişmesi için un ve tatlı olması için şeker vb. malzemelerin verilmesi Türk, Arnavut ve Boşnaklarda uygulanmaktadır (K2, K10, K18).

1.2. Evlenme

Evlilik Öncesi

Makedonlarda bekâr biri düğünlerde dağıtılan şekerleri yastığın altına koyarsa rüyasında evleneceği kişiyi göreceğine inanılır (K8). Türklerde ise dağıtılan şekerlerden bekâr olanlar yerse bir an önce evlenirler inancı vardır (K9, K18). Türkmenlerde de genç kızlar kismetlerinin açılması için gelinin başından atılan şekerden alırlar (Tatlılıoğlu, 1995-98: 7).

Boşnaklarda geç evlenmemesi için bekâr bir kızın gece temizlik yapmaması gerekir (K10). Türklerde bekâr biri ilk defa kaldığı bir evde yastığın altına kendi çorap ve odanın anahtarını koyarsa rüyasında evleneceği kişiyi görür inancı vardır (K11). Makedonlarda ise farklı bir uygulama olarak aynı inancı rastlamaktayız. Makedonlarda Paskalya Bayramında kilisede yakılan mumun parçası gece yastığın altına konursa bekâr olan evleneceği kişiyi rüyasında görür (K7).

Makedonlarda çok gıdıklanan kızların yakışıklı erkekle evleneceğine inanılır (K8). Türklerde tencerenin dibini sıyıran kızların düğün gününde yağmur yağar inancı Makedonlarda da vardır (K8, K11, K12, K18). Adana'da da, tencerenin dibindeki yiyen kişinin düğününde yağmur yağacağına inanılır (Akyol, 2006: 24). Türklerde kızların ekmek dilimini sonuna kadar bitirmeleri gerekir, aksi takdirde kızı almaya geldiklerinde yarı yolda kalır inancı vardır (K11).

Makedonlarda iki sandalyeye oturanın iki evlilik yaşayacağına (K6), Türklerde ise bardağındaki içecek bitmeden üstüne içecek dökülmesi iki evlilik yaşayacağına inanılır (K18).

Türkler ve Makedonlar arasındaki ortak inanışlardan biri kızın ayağındaki ikinci parmağı birinci parmaktan uzun olduğu takdirde evlilikte kızın sözünün geçeceği inanışıdır (K7, K18).

Türklerde banyoda şarkı söylemenin (K18), Makedonlarda ise yemek yerken şarkı söylemenin çingene ile evleneceğine inanılır (K12).

Arnavutlarda mevcut inanışlardan biri de nişan sepeti eve getirilmeden önce saat yere düşerse o nişanın olmayacağıdır (K13). Boşnak ve Makedonlarda tespit ettiğimiz bekâr bir kız sofranın köşesine oturduğu takdirde evlenemeyeceği inancı (K5, K6, K8, K12) Kazak Türklerinde de vardır (Yılmaz, 2008: 422).

Evlilik Sırası ve Sonrası

Türklerde geleneksel uygulamalardan biri olan kına yakma âdeti Boşnaklarda da karşımıza çıkmaktadır. Boşnaklarda kına gecesinde gelinin mutlu olması için başına mutlaka kırmızı başörtü takılır ve ellerine kına yakılır (K3, K10).

Damadın eşine sadık kalması için gelini evinden almaya girdiklerinde gelinin damada yüzük üzerinden bakma uygulaması Makedonlarda görülmektedir (K7).

Türklerde ayağında tek çorap veya tek terlikle gezen kişinin dul kalacağına inanılır (K18). Arnavutlarda ise gece geç saatlerde saç taramanın kişinin dul kalacağına inanılır (K14). Boşnaklarda evlenen kız kendi evinden çıkarken arkasına bakmamalı aksi takdirde eşinden boşanacağı inancı görülmektedir (K10). Evlenen kızın geri bakma inancı Kazak Türklerinde de vardır (Yılmaz, 2008: 421).

Makedonlarda başlarına uğursuzluk gelmesin diye yeni gelinler ilk sene cenaze merasimine katılmazlar (K7).

Türkler ve Boşnaklarda aynı inanışla ilgili farklı bir uygulama dikkat çekicidir. Boşnaklarda gelin, damat evine ilk ayak bastığında erkek çocukla girdiği takdirde erkek çocuk doğuracağına inanılır (K1, K10). Türklerde ise gelinin yatağına erkek çocuk yuvarlatıldığı takdirde gelinin erkek çocuk doğuracağına inanılır (K9, K18). Gelinin odasına sol ayakla girmesi evliliğinin ters gideceği inancı Türkler ve Arnavutlarda ortaklık göstermektedir (K17, K18).

1.3. Ölüm

Türklerde taziyeye giden hamile kadının serçe parmağına kırmızı iplik bağlanır (K9, K11). Türkler ve Arnavutlarda görülen bir diğer benzerlik de birinin evine taziyeye gidildikten sonra doğrudan eve dönülmesidir (K17, K18). Bir diğeri de taziyeden eve döndüğünde içeri girer girmez ilk önce mutlaka el ve yüzün yıkanmasıdır (K16, K18).

Makedonlarda evdekilerden biri vefat edince bütün aynaların üzeri örtülür, aynalar açık olursa ölünün şeytana dönüşeceğine inanılır (K7). Ahıska Türklerinde, cenaze çıkan evde kırk gün boyunca aynanın üzeri örtülür ki, evde uğursuzluk olmasın (Eşmeli, Ethem, 2018: 338).

Boşnaklarda mevtanın gördüğü cezanın hafiflemesi için mezarın sulanması gerekir inancı vardır (K2). Rüyada birinin öldüğü görülürse ölen kişinin hayatının uzayacağına inanılır (K7).

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda ortaklık gösteren inanışlardan biri de vefat eden birinin evinde 40 gün ışık söndürülmez, ruhun ailesini görmek için eve geldiği inanışıdır (K1, K9, K17).

2. İnsan Bedeni ile İlgili İnanışlar

İnsanın ilk yaratılışı ile ilgili halk arasında birçok inanç olduğu gibi yaratılışın varlıklardan biri olan insan üzerine de birçok inanç vardır. Bunların birçoğu gene İslam dini öğretilerine uyar. İnsan yaratılmışların en şerefliisidir; ona bütün melekler secde etmişlerdir gibi. Bununla birlikte bazı inançlar insan vücudunun bir kısmına yapılan işlemin tüm vücudu etkilemesi esasına dayanır (Akyol, 2016: 55). İnsan bedeni ile ilgili halk inanışları ve uygulamalara aşağıda yer verilmiştir:

Türk, Arnavut ve Boşnaklarda aynı gün el ve ayak tırnakları kesilmez, aynı gün hem düğün hem ölüm olacağına inanılır (K4, K5, K9 K13, K16, K18). Türkmenlerde de aynı gün el ve ayak tırnakları kesilmez (Tatlıhoğlu, 1995-98: 9). Ayrıca, Türk ve Boşnaklarda gece tırnak kesilmesi günahdır, kötü bir şeyin olacağı anlamına gelir (K1, K18). Kazak Türklerinde ise gece tırnak kesmek evin bereketinin kaçacağına inanılır (Yılmaz, 2008: 422).

Türklerde birinin ayaklarından atlanmaz, atlanırsa kişinin boyu kısa kalır inancı vardır (K18). Aynı inanış Kazak Türklerinde (Yılmaz, 2008: 421) ve Türkmenlerde karşımıza çıkmaktadır (Tatlıhoğlu, 1995-98: 11). Türk, Makedon ve Arnavutlarda kişinin burnu kaşınırsa biriyle kavga

edeceği inanişında benzerlik görölmektedir (K7, K16, K18). Bir tek Türklerde tespit ettiğimiz inaniş olarak iki kişi aynı anda eline bakarsa birilerinin onların gıybetini yaptığı anlamına geldiği inanişıdır (K18). Yine Türklerde görölen inanişlar arasında kişi dilini ısırđında et veya tatlı yiyeceği anlamına geldiği inanişı yer almaktadır (K11, K18).

Türkler ve Arnavutlarda kulağın kaşınması o gün yağmur yağacağı anlamına geldiği inanişı mevcuttur (K13, K18). Kulak çınladığında hangisinin çınladığı sorulur tahmin doğruysa kişinin dileğinin gerçek olacağı inanişı Boşnaklarda görölmektedir (K1). Türkler ve Arnavutlarda sağ kulak çınladığında kişinin hakkında iyi konuşuluyor, sol kulak çınladığında ise kötü konuşuluyor anlamına gelir (K11, K16, K17).

Türklerde mezarlıklardan geçince orayı parmakla göstermek parmağın kurummasına sebep olacağına inanılır (K11). Kazak Türklerinde de mezar parmakla gösterilmez (Yılmaz, 2008: 425). Ahıska Türklerinde de, mezarlığa doğru her ne sebep olursa olsun parmakla işaret edilmez. Parmakla mezarlık gösterilirse, mezarlığın işaret eden kişiyi çağıracağına/çekeceğine inanılır (Eşmeli, Ethem, 2018: 338).

Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklardaki sağ elin kaşınması para verileceği, sol elin kaşınması ise para alınacağı inanişında ortaklık görölmektedir (K2, K5, K7, K11, K12, K14, K15, K16, K17). Adana'da da, bir kişinin sağ avucu kaşındığında para geleceğine, sol avucu kaşındığında para gideceğine inanılır (Akyol, 2006: 55).

Türklerde ve Boşnaklarda topuğu kaşınırsa kişinin yolculuğa çıkacağına inanılır (K5, K9). Arnavutlarda birinin yanağı kaşınırsa o gün misafir geleceğine inanılır (K14). Türklerde kaşın kaşınması kişinin utanacağı anlamına gelir (K18).

Makedonlarda sol ayağına basarak yataktan kalkarsa günü ters geçer inanişı vardır (K6).

3. Haftanın Günleri ile İlgili İnanışlar

Her toplumda günler veya günün belirli vakitleri ile ilgili birtakım inanişlar hâkimdir. Günlerin uğur veya uğursuzluk getirdiği yönünde birtakım inanişlara eski adetler veya dinlerin tesir etmiş olduğu muhtemeldir. İslam dininde özellikle Cuma günü ve gecesi ile dini bayram kutsal sayıldığından bu günlerde nelere dikkat edilmesi konusunda Türk, Arnavut ve Boşnaklarda gün ve vakitlerle ilgili inaniş ve uygulamalar şunlardır:

Türklerde her türlü işe başlama veya kız isteme için en uygun günün pazartesi gününün olduğuna inanılır (K9, K18).

Türklerde ve Boşnaklarda Salı günü çamaşır yıkamanın veya banyo yapmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K4, K11, K18). Arnavutlarda Salı günü herhangi bir işe başlanmaz, temizlik yapılmaz ve el işi işlenmez, uğursuzluk getireceğine inanılır (K14, K16). Adana'da da, Salı günü nakış işlemeye başlanmaz, biçki yapılmaz veya herhangi başka bir işe başlanmaz. Salı gününde başlanılan işlerin sürüncemede kalacağına yani işin bitmeyeceğine inanılır (Akyol, 2006: 29).

Boşnaklarda Çarşamba günü çamaşır yıkanırsa o yıl giysilerin azalacağına inanılır (K2).

Türklerde Perşembe günü ve gecesi dikiş dikilmez (K9, K18).

Boşnakların bir kısmı Cuma günü çamaşır yıkamaz ve dikiş dikmez (K4, K5). Türklerde Cuma günü kuru fasulye pişirmenin fakirliğe yol açacağına inanılır (K18). Arnavutlarda ise Cuma günü tırnak kesmenin fakirliğe yola açacağına inanılır (K14). Cuma günü İslam'da kutsal gün sayıldığından Türkler o gün temizlik yapmaz, gününü ibadet ve ziyaretle geçirmeye özen gösterir (K9, K18).

Kıyametin Cumartesi günü kopacağı inancı Türklerde görülmektedir (K18).

Türklerde Pazar günü tırnak kesilirse zengin olunur inancı vardır (K18). Tırnaklar kesildikten sonra kâğıda sarılır ve çöpe atıldığında üç defa: “Bu dünyada kül, ahrette gül; ne sen beni arayasın ne ben seni” denir ve atılır (K18).

4. Uğur/Uğursuzluk ve Bereketle İlgili İnanışlar

Boratav, “uğur” sözcüğünü; “bir nesnenin, bir kişinin, bir hayvanın, bir zamanın, bir yerin özündeki iyiliği, mutluluğu, bereketi, kolaylığı kısacası olumlu niteliği ve gücü” olarak tanımlarken, “bereket” sözcüğünü ise; “toprakten elde edilen ürünlerde bolluk”, “iyi, faydalı şeylerin, mal, para ve yiyeceğin artışı” olarak tanımlamıştır (Boratav'dan akt. Irmak, 2018: 215). Halk arasında belirli gün veya vakitte iş yapmanın uğur veya uğursuzluk getireceğine inanıldığı gibi, dileklerin gerçekleşmesi veya kötülüklerden korunmak için birtakım tedbir alma ile ilgili inanışlar yer almaktadır. Uğur/Uğursuzluk ile ilgili benzer veya farklı inanış ve uygulamalara rastlamaktayız. Bunlardan bazıları şunlardır:

Makedonlarda dört yapraklı yonca bulunduğu uğur getireceğine inanılır (K6). Boşnaklarda yıldız kaydıığında dilek tutulursa dileğin gerçekleşeceğine inanılır (K2). Makedonlarda uğursuzluk getirdiği için kapalı yerde şemsiye açılmaz (K6, K12).

Türklerde makas boş yere açıp kapatılmaz veya açık bırakılmaz, evde kavga olur (K18). Adana'da da bir makasın ağzı açık bırakılırsa makasın olduğu evde kavga çıkacağına inanılır (Akyol, 2006: 61).

Türklerde kişinin çarpılmaması için bulaşık (deterjanlı) suyuna basılması sakıncalı görülmektedir (K9, K18). Ahıska Türklerinde de, bulaşık suyu olsun, sıcak su olsun rastgele dökülmez. Eğer dökülecek olursa da besmele çekilmeden dökülmez. Böyle yapılmazsa sıcak su dökülen yerde cinlerin/şeytanın yavrularının olacağı kabulüne bağlı olarak bu yavruların yanmasına sebebiyet verileceği; bunun neticesinde de cinlerin/şeytanın suyu döken kişiyi çarpacağına inanılır (Eşmeli, Ethem, 2018: 343).

Gece birtakım iş yapılmasının uygun olmadığı hemen her kesimde benzerlik göstermektedir. Boşnaklarda bulaşıklar gece boyunca yıkanmadan kalırsa bereketin kaçacağına inanılır (K2).

Akşam güneşi battıktan sonra evin veya avlunun süpürülmesi bereketi kaçıracağına inanılır (K1, K4). Akşam saçak altında oturulursa kişi çarpılabilir (K3). Akşam evde ıslık çalınmaz, evde fareler çıkabilir (K5). Makedonlarda akşam çarşafın silkelenmesi uğurun atılmasına sebep olur inancı vardır (K12). Akşam çöpün atılmasının da uğursuzluk getireceğine inanılır (K12). Arnavutlarda gece masa örtüsü silkelenmez (K15).

Boşnaklarda farkında olmadan atlet veya tişörtü ters giymek sevindirici bir haber almak anlamına gelir (K2). Çocukların geleceği için evin giriş kapısına çiçek açmış ağaç dalı veya ısırğan otu tarzı bitki asılır (K2).

Türk, Makedon ve Boşnaklarda biri kötü bir şeyden bahsediyorsa kötülüğün gitmesi için tahtaya üç defa vurulur (K2, K6, K11). Aynı uygulama Kazak Türklerinde de vardır (Yılmaz, 2008: 420). İstenmeyen bir olay duyulduğunda tahtaya üç kere vurulması kötülükten korunmak, kötü ruhların duymasını önlemek amacıyla yönelik eski bir Şaman inanışıdır (Meydan, 2013: 25).

Kırık aynanın yedi yıl uğursuzluk getirdiğine inanılır (K6, K7, K9). Makedon ve Arnavutlarda aynı zamanda ayna kırıldığında aşk hayatında yedi yıl uğursuzluk yaşanılacağına inanılır (K7, K15, K16).

Makedonlarda evdekilerden biri yola çıktığından itibaren gittiği yere varana kadar evde kalanlar çöp atmaz, temizlik yapmazlar. Yolcuya uğursuzluk getirebileceğine inanılır (K7). Kazak Türklerinde de gece çöp atılmaz, evin bereketini götürüleceğine inanılır (Yılmaz, 2008: 421). Evin temizlenmemesi gerektiği ve çöplerin dışarı atılmaması durumu Türkmenlerde de geçerlidir (Tatlıhoğlu, 1995-98: 7). Boşnaklarda da benzer uygulama olarak aileden biri yola çıktığında evde temizlik yapılmaması uygulaması karşımıza çıkmaktadır (K10).

Bereket ile ilgili birtakım inanış ve uygulamalar Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda da kendini göstermektedir. Türkler ve Boşnaklarda ekme ters bırakılmaz, bereketi kaçar inanışı vardır (K10, K18). Aynı inanış Kazak Türklerinde de vardır (Yılmaz, 2008: 421).

Evin bereketinin kaçmaması için evde mutlaka tuz bulundurulması Türklerde görülmektedir (K18). Çanta yere bırakıldığı takdirde çantada hiçbir zaman para olmayacağı inanışı Kazak Türklerinde vardır (Yılmaz, 2008: 422). Üsküp Türkleri ve Makedonlarda da bereketi kaçmasın diye çanta yere bırakılmaz (K11, K12).

Makedonlarda rastladığımız bir uygulama ise ev sahibinin bereketi kaçmasın diye misafirlikte ikram edilen içecek sonuna kadar bitirilmez (K12). Arnavutlarda yemek yerken konuşmak bereketin kaçmasına sebep olacağına inanılır (K16).

Makedonlarda ekmeğin diliminin son lokması bırakılırsa bereketin bırakılacağı (K12), Türklerde ise kişinin kuvvetinin bırakılacağına inanılır (K18). Maaş alındığında bereketli olması için hemen harcanmaması gerektiği Makedonlarda görülen bir inanıştır (K7).

Türkler ve Makedonlarda yeni açılmış bir dükkân veya ofise ilk girildiğinde bol kazanç getireceğine inanıldığı için yere para atılır (K7, K11, K18). Evin temelleri atıldığına bereketin olması ve kötülüklerden korunması için kurban kesme âdeti Boşnaklarda görülmektedir (K3).

Makedonlarda yemek yerken gerilmek yemeğin şeytana verilmesi anlamına gelir (K12). Arnavutlarda ise birinin kişiye yemek yerken rastlaması o kişi hakkında iyiliğinin düşünüldüğü anlamına gelir (K16). Türklerde kişi ekmeğin kırıntılarını yerse zengin olur inanışı vardır (K18).

Yine Türklerde rastladığımız bir uygulama kişinin üzerinde dikiş dikilirse kısmetinin kapanacağı inanışıdır. Dikiş dikmek mecburi ise ağza iplik alınır (K11). Ahıska Türklerinde de, bir

kişisinin elbisesi üzerindeyken dikiş yapılacaksa dikişi yapan kişinin dikiş yaptığı ipten ağzına alıp tutması ya da ağzına bir çöp alması gerekmektedir (Eşmeli, Ethem, 2018: 336).

5. Nazar İle İlgili İnanışlar

Nazar, herhangi bir canlının, herhangi bir canlı veya cansıza dostane olmayan arzu ve hevesle bakması ve bu bakış ve arzusu ile ona zarar vermesi olayıdır. Genelde insanlar nazara uğrasa da mal ve mülk de nazara uğrayabilir (Kalafat'tan akt. Akyol, 2006: 50). Halk arasında; “nazara gelme”, “nazara uğramak”, “nazar değmesi”, “göze gelme”, “kem nazar”, “kem göze gelmek” ve “gök (mavi) göze gelme” kullanımlarla ifade edilen nazarın yaratılmış olan canlı veya cansız bütün varlıklarla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Artun'dan akt. Yılmaz, 2018: 209). Nazarla ilgili inanış ve uygulamalar şunlardır:

Türklerde bebeğe nazar değmemesi için mavi boncuk takma âdetinin Boşnaklarda da uygulandığını görmekteyiz (K4, K11). Aynı durum bebeğe nazar değmemesi için iç çamaşırın ters giydirilmesi inanışında karşımıza çıkmaktadır (K4, K18, K10). Boşnaklarda bebeğe nazar değmemesi için siyah ya da kırmızı iplik takılır (K1). Türkmenler ise nazar değmesin diye ellerine, boynuna siyah-beyaz ip bağlamaktadır (Tatlılıoğlu, 1995-98: 7).

Arnavutlarda nazar ve büyüden korunmak için erkek çocuğun sağ kulağına küpe takılır (K16). Türkler ve Boşnaklarda yeni doğan bebeğin nazara gelmemesi için yüzü örtülür (K2, K9). Kazak Türklerinde (Yılmaz, 2008: 420) olduğu gibi Üsküp Türklerinde de nazara gelen çocuğun rahatlaması için üç defa kibrit yakılır ve suda söndürülür (K18).

Üsküp Türklerinde görülen nazara karşı kurşun dökme âdeti (K11, K18) Türkmenlerde de kendini göstermektedir (Tatlılıoğlu, 1995-98: 12). Kurşun dökme Şaman geleneklerinden kalan bir âdettir. İnsana musallat olan kötü ruhların olumsuz etkisini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çok eski dönemlerde uygulanan sihir kökenli bir ritüeldi (Meydan, 2013: 35).

6. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Hayvanlar da halk inanışlarına konu olmuş ve türüne göre birtakım hayvan görmenin uğur veya uğursuzluk getireceği inanışı halk geleneğinde yerini almıştır. Hayvanlarla ilgili inanışlardan birkaçı şunlardır:

Baykuş: Türkler ve Arnavutlarda gece baykuş sesi duymak uğursuzluk demektir (K11, K16). Üsküp'bağlı Aşağı Koliçan Köyünde yaşayan Türkler arsında da baykuş “Uğursuz bir kuş olarak bililir. Baykuş bir eve konarsa o evden birisi ölecek inanışı vardır. Bu yüzden kimin evine konmuşsa hemen uzaklaştırılmak istenir. Baykuş öten yerler, baykuşun yaşadığı yerler uğursuz yerlerdir.” (Koca, 2016: 871) Adana'da da baykuşun ötmesinin uğursuzluk getireceğine inanılır. Baykuşun ötmesiyle bir kişinin hastalandığı veya öleceği ile ilgili haber alınacağına inanılır (Akyol, 2006: 23).

Güvercin: Türkler ve Makedonlarda güvercin kişinin üzerini pislettiğinde uğur getireceğine veya yeni bir şey alacağına inanılır (K7, K18).

Horoz: Arnavutlarda horozun yerine tavuğun ötmesi uğursuzluk sayılır ertesi gün tavuk kesilip fakirlere dağıtılır (K16).

Karga: Türklerde evin çatısında karga öttüğünde birinin ölüm haberinin alınacağına inanılır (K11).

Karınca: Boşnaklarda evde karıncaların olması bereket getirdiklerine inanılır (K1).

Kedi: Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda kara kedi önünü keserse uğursuzluk getirmemesi için mutlaka üç adım geri atılır (K3, K6, K7, K12, K16, K17).

Kırlangıç: Türklerde kırlangıçların yuva yaptıkları eve bereket gelir bu yüzden yuvaları bozulmaz (K9, K18). Aynı inanış Kazak Türklerinde de vardır (Yılmaz, 2008: 422).

Örümcek: Üzerinden örümcek geçen kişinin uzakta olan sevdiğinden mutlu bir haber alacağına inanışı Türklerde görülmektedir (K18).

7. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Cansız varlıklar da halk geleneğinde yerini almış ve onlara olumlu veya olumsuz birtakım anlamlar yüklenmiştir. Kimine kut ve uğur taşıdığı inancı ile saygı gösterilir; kimi uğursuz ya da pis sayılıp çekinme ve tikslenme konusu olur (Boratav' dan akt. Artun, 2005: 276). Cansız varlıklarla ilgili halk inanışları şunlardır:

Arnavutlarda bir yere girildiğinde ceket kapı koluna takılırsa kişinin o yere borçlu olduğu anlamına gelir (K16). Makedonlarda çatal yere düşerse eve misafir geleceğine inanılır (K12). Türkler ve Makedonlarda uğur getirmesi için evin giriş kapısına nalça asılır (K7, K9, K18). Gece ıslık çalmak şeytanları çağırmak anlamına geldiği Türklerde görülmektedir (K18).

Gelen misafirin bir an önce gitmesi istendiğinde ayakkabısına tuz serpilir. Bu uygulama Türklerde görülen bir uygulamadır (K12, K18).

Türklerde kapı eşiğinde duranın iftiraya uğrayacağına inanılır (K18). Adana'da da, kapı eşiğinde oturan kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır (Akyol, 2006: 68). Kazak Türklerinde ise eşikte durmak kış mevsiminin uzun süreceği anlamına gelir (Yılmaz, 2008: 425). Türkmenlerde ise kapının eşiğinde biriyle görüşmek kavga anlamına gelir (Tatlılıoğlu, 1995-98: 9).

Türklerde sigara yakıldığında sigara bir anda sönerse aşkın söneceğine (K11); Arnavutlarda ise sigarayı yaktığında sigara yamuk yanarsa kişinin yolculuğa çıkacağına inanılır (K16).

Türklerde saç telleri yere atılmaz, üstüne basıldığında kişinin başı ağrıyacağına inanılır (K18). Yine Türklerde karşımıza çıkan bir diğer inanış, uzun süre aynaya bakılırsa kişinin güzelliğinin gideceği inanışdır (K18). Aynaya bakıldığı takdirde güzelliğin gideceği inanışı Kazak Türklerinde de görülmektedir (Yılmaz, 2008: 423). Türk, Arnavut ve Boşnaklarda uzun süre aynaya bakılırsa kişiye üç harflilerin görüneceğine inanılır (K4, K11, K14).

8. Diğer İnanışlar

Türklerde çöplerin olduğu yerden geçilirken üç defa yere tükürülür. Çöplerin etrafında üç harflilerin olabileceğine inanılır (K9, K18).

Fakirlik olacağı düşüncesiyle Türklerde el yıkandığında elin suyu serpilmez (K18). Türkmenlerde ise el yıkandıktan sonra sallanmaz, şeytanın eline yapışacağı inanışı vardır (Tatlılıoğlu, 1995-98: 7). Türklerde soğan kabuğuna basılmasının üç harflilerin kişiye musallat

olacağına inanışına rastlamaktayız (K9, K18). Türklerde konuşma esnasında birinin hapşırması söylenenin gerçek olduğuna inanılır (K9, K11).

Türklerde yemek yendikten sonra mutlaka masanın altı süpürülür çünkü her ekmek kırıntısını 40 meleğin koruduğuna inanılır (K18). Üsküp Türkleri (K9, K18) ile Kazak Türklerinde mevcut ortak inanışlardan biri de ekmek kırıntıları yendiği takdirde kişinin zengin olacağıdır (Yılmaz, 2008: 426).

Türkler ve Arnavutlarda kişinin hıçkırmaya başlaması birinin onu andığı anlamına gelir (K11, K14, K15).

Yeni bir işe veya sınava girecek; yolculuğa çıkacak olanın arkasından su dökme uygulamasını Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda görmekteyiz (K2, K5, K7, K14, K16, K18). Gidenin arkasından su dökmek eski Türklerdeki su kültürünün doğurduğu bir adettir (Meydan, 2013: 34).

Sonuç

Türk toplumu, binlerce yıllık tarihinde çok geniş sahalara yayılarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu geniş coğrafya içerisinde edindikleri farklı din ve kültürler çerçevesinde oluşturulan halk inanışları da kültürün önemli unsurlarından biri olmuştur. Genel olarak, Müslüman Türklerde Altay şamanlığının gelenekleri yüzyıllar boyunca unutulmamıştır. X. yüzyıl başlarında İslamiyet'i kabul etmeye başlayan ve XI. yüzyılın ilk yıllarında tamamıyla Müslüman olarak Horasan'a geçen Selçuk Oğuzları, Dede Korkut hikâyelerinden anlaşıldığına göre, XV. yüzyılda birçok Şamanizm geleneklerini muhafaza etmişlerdir (İnan, 1996: 207). Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra bile eski dinlerinin ve kültürlerinin izlerini taşımaya devam etmiştir. Çalışmada kaynak kişilerden edinilen bilgiler dâhilinde eski inanış ve geleneklerinin Orta Asya ve bugünkü Anadolu Türklerinde olduğu gibi Türkiye'den Balkanların giriş kapısı olan Makedonya'da da canlılığı muhafaza edilmektedir. Eski Türklerde görülen birtakım inanışlar Üsküp'teki topluluklar tarafından da benimsenen inanışlar arasında yerini almıştır. Bunun sebebi de, Orta Asya'dan Anadolu'ya geçen göçebe Türk kavimlerinin Balkanlara iskân etmeleriyle birlikte birçok kültürel unsuru da beraberinde getirmeleri olmuştur.

Halk inanışları da, fethedilen topraklarda farklı topluluklarla karşılaşmış olunması ve bunun neticesinde değişik kültür çevreleriyle etkileşim içine girerek zaman, mekân ve sosyal çevreye göre şekillenip farklı topluluklar arasında yaşamaya devam etmektedir.

Çalışmada verilen örnekler bakıldığında Üsküp'te yaşayan Türk, Makedon, Arnavut ve Boşnaklarda tespit edilen halk inanış ve uygulamalarının birçoğunun, Türklerin ana yurdu olan Orta Asya ve Türkiye'nin birçok şehrindeki eski Türk inanışlarının izlerini taşıdığı görülmektedir.

Kaynaklar

Akyol Neriman Senem, Adana (Merkez) Halk Kültüründe Halk İnançları Bayramlar ve Törenler, Adana, 2006.

Artun Erman, Türk Halk Bilimi, İstanbul, 2005.

Avcı Cevdet, Halk Çalışmalarında Yaşar Kalafat, Gaziantep, 2001.

- Çeltikci Orhan (2007), Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları, İstanbul.
- Dede Mevlüt (2015), Üsküp Vakıfları Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eşmeli İsmet (2018), Ethem Mürsel, Ahıska Türklerinin Günlük Hayatla İlgili Bazı Halk İnanışları (Denizli Örneği), Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.17, S. 34, , s. 325-346.
- İrmak Yılmaz (2018), Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, s.191 – 222.
- İbrahim Dilek (1996), Altay Türklerinde Halk İnanışları, *bilig* 3/, 97-102,
- İnan Abdülkadir(1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tatlılıoğlu Durmuş (2000), Türkmen İrımları (Halk İnançları), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* ,Sayı 4, 151-166
- Koca Selçuk Kürşad (2012), Türk Kültüründe Sembollerin Dili, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya
- Koca Selçuk Kürşad (2016), Makedonya- Üsküp -Asağı Koliçan Köyünde Yaşayan Türklerde İnanç ve İnanışlar, Eleventh International Scientific Conference Knowledge In Practice 16-18 December, Bansko, Bulgaria)
- Koca Selçuk Kürşad (2017), Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:5, Sayı:11, s. 530-551.
- Koca, Selçuk Kürşad (2018) Makedonya'da Yaşayan Türk-Makedon-Arnavut-Boşnak Toplumlarının Geçiş Dönemlerinde Görülen Ortak Kültür Unsurları, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi* 7 / 2 (June 2018): 1085-1103 .
- Yılmaz M. Ali, Kazaklarda Batıl İnanışlar, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.17, S. 3, 2008, s. 417-430.

İnternet Kaynakları

URL 1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuzey_Makedonya_demografisi (Erişim tarihi: 13.06.2019)

Kaynak Kişiler

	Adı	Soyadı	Milliyeti	Doğum Yılı
K1	Nemka	Borancic	Boşnak	1955
K2	Nacip	Osmanoviç	Boşnak	1947
K3	Sara	Osmanoviç	Boşnak	1972

K4	Haima	Zeçiroviç	Boşnak	1962
K5	İsmeta	Mekiç	Boşnak	1970
K6	Mare	Stefanovska	Makedon	1971
K7	Snejana	Arsovska	Makedon	1967
K8	Vesna	Stamenovik	Makedon	1970
K9	Meryem	Gina	Türk	1954
K10	Mersiya	Okovic	Boşnak	1964
K11	Şengül	Rıfat	Türk	1971
K12	Maya	Stankova	Makedon	1977
K13	Mensur	Berişa	Arnavut	1966
K14	Naile	Şerifi	Arnavut	1945
K15	Şemsedin	Cemali	Arnavut	1951
K16	Ekrem	Veliji	Arnavut	1945
K17	Memetali	İmeri	Arnavut	1949
K18	Ümran	Ruşid	Türk	1953